

NASTAVLJANJE SOCIJALISTIČKE IZGRADNJE U USLOVIMA PRITISKA SOCIJALISTIČKIH ZEMALJA

UREDBA

O NARODNOM ZAJMU PETOGODIŠNJEG PLANA RAZVITKA NARODNE PRIVREDE FNRJ, 1948.

Član 1.

U svrhu bržeg i uspješnijeg ostvarenja osnovnih zadataka postavljenih Zakonom o petogodišnjem planu razvitka narodne privrede Federativne Narodne Republike Jugoslavije u godinama 1947—1951 i još šireg mobiliziranja naroda na neposrednom sudjelovanju u ostvarenju ovih zadataka, raspisuje se putem dobrovoljnog javnog upisa, unutrašnji Narodni zajam Petogodišnjeg plana razvitka narodne privrede FNRJ u iznosu od tri i po milijarde dinara...

Član 3.

Zajam će se otplatiti u roku od četiri godine putem izvlačenja obveznica.¹

Službeni list FNRJ, br. 47, 1948.

REZOLUCIJA ZAJEDNIČKE SEDNICE SAVEZNOG VECA I VECA NARODA NARODNE SKUPŠTINE FNRJ

Beograd, 30. septembra 1948.

3) U dubokom uverenju da se Federativna Narodna Republika Jugoslavija ničim nije ogrešila o duboko i prisno prijateljstvo sa Sovjetskim Savezom i zemljama narodne demokratije, i da joj sami životni interesi njenih naroda nalažu da i dalje ostane nepokolebljivo verna narodima tih zemalja i svojim prijateljskim i savezničkim obavezama prema njihovim zemljama, — u dubokom uverenju da je upravo takvo razvijanje prijateljskih savezničkih odnosa i prisne saradnje na političkom, ekonomskom, društvenom i kulturnom polju bilo i da ostaje i ubuduće osnova čitave spoljne politike Savezne vlade na čelu sa nje-

¹ Zajam je raspisan 3. juna 1948. pod parolama: „Istina mora pobediti” i „Radom ćemo dokazati da Jugoslavija gradi socijalizam”. Drugi zajam, u visini od 3 milijarde dinara, raspisan je 1950. Jugoslavija se 1950. i 1952. suočila sa velikim sušama. Rat u Koreji juna 1950. prouzrokovao je skok cena na svetskom tržištu. Zapadne zemlje su davale kredite uz visoke, učenjivačke kamate. Pod njihovim pritiskom Jugoslavija je morala da nadoknadi stranim vlasnicima vrednost imovine nacionalizovane u Jugoslaviji 1946. godine. Članstvo Narodnog fronta mobilisano je u radne brigade koje su radile na velikim gradilištima. Nastavljanjem socijalističke izgradnje Jugoslavija je demantovala tvrdnje SSSR-a da će je „progutati” kapitalističke zemlje. Istovremeno je dokazivala realnost teze da se socijalizam može graditi i bez pomoći SSSR-a.

nim Predsednikom, maršalom Titom, Narodna skupština FNRJ izražava Vladi svoje puno priznanje i poverenje i odobrava njene dosad učinjene proteste protiv niza postupaka vodećih krugova nekih zemalja narodne demokratije, postupaka koji ne svedoče o prijateljskim osepanjima tih krugova prema Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji i njenim narodima.

4) S obzirom na ovakvo činjenično stanje, koje se ne može obojiti ni iskriviti nikakvim neistinama, Narodna skupština izražava svoje duboko razočarenje, protest i ogorčenje protiv neizazvane i neopravdane klevetničke kampanje, koja se već tri meseca sa sve većom upornošću i žestinom vodi protiv naše zemlje i njenog rukovodstva, na veliku štetu ne samo Jugoslavije, nego i čitavog svetskog demokratskog antiimperijalističkog fronta, a na jedinu korist neprijatelja demokratije i socijalizma.

5) Narodna skupština FNRJ odbija kao potpuno nepravilno i neistinito tobožnje odvajanje i razlikovanje rukovodstva Komunističke partije Jugoslavije od Vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije i pretstavljanje čitave kampanje kao partisku kritiku tobožnjih grešaka rukovodstva Komunističke partije, koju tvrdnju demantuju i svi dokumenti objavljeni protiv rukovodstva Komunističke partije Jugoslavije, u kojima se izričito i sasvim neosnovano i nepravedno napada unutrašnja i spoljna politika naše Vlade. Isto tako, Narodna skupština odbacuje, kao sasvim nepravilno i ničim neopravdano, izdvajanje četiri člana Savezne vlade kao tobože jedini cilj ovih napada, kada je opšte poznato da je čitava Vlada potpuno jedinstvena, isto onako kako je potpuno jedinstveno i rukovodstvo Komunističke partije Jugoslavije i rukovodstvo Narodnog fronta Jugoslavije, i kako je potpuno jedinstvo između tih rukovodstava i milionskih masa članova Komunističke partije i Narodnog fronta.

6) Na osnovu svega toga, Narodna skupština FNRJ izražava svoje uverenje da se takva zabluda ne može održati pod neumitnom kritikom stvarnog života i istorije, koja neće moći a da žestoko ne osudi ovakve postupke prema Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, i to tim više što se ova neprirodna situacija može savladati uz postojanje dobre volje kao jedinog potrebnog uslova za to.

7) Narodna skupština FNRJ poziva celokupni radni narod grada i sela i sve narode Jugoslavije da i dalje, kao što su i dosada, pružaju neograničenu podršku državnom rukovodstvu koje ih sigurnom rukom vodi u izgradnju zemlje na socijalističkoj osnovi i svetloj budućnosti. Neumorni uporni rad na sprovođenju Petogodišnjeg plana, u kome milionske mase našeg radnog naroda učestvuju s vanrednim oduševljenjem i samopregorom, predstavlja osnovno jemstvo za savlađivanje svih teškoća, pa i ovih koje su proistekle iz kampanje koja se iz prijateljskih zemalja nepravedno vodi protiv naše zemlje.²

Narodna skupština FNRJ, Sesto redovno zasедanje Veća naroda i Saveznog veća, 27—29. septembar 1948, Stenografske beleške, 194—209.

² Rezolucija zajedničke sednice Saveznog veća i Veća naroda Narodne skupštine FNRJ trebalo je da pokaže solidarnost i najvišeg organa vlasti sa partijskim rukovodstvom, tim pre što je napad IB-a pod formom „kritike“ KPJ prelazio na državni plan ugrožavanjem nezavisnosti FNRJ. Pored zaglušne propagande u komunističkoj štampi i na radiju, Jugoslavija je bila izložena ubacivanju propagandnog materijala, izazivanju incidenata na granicama, vojnoj pretnji, šikaniranju svojih građana, pa čak i diplomatskih predstavnika. U okviru

Januara 1949.

Plenum je izabrao organizacioni biro CK KPJ u sledećem sastavu:

Broz Josip-Tito
 Vlahović Veljko
 Vukmanović Svetozar

propagandnih centara u socijalističkim zemljama delovalo je oko 5.000 jugoslovenskih građana koji su pobeгли iz Jugoslavije ili se zatekli u socijalističkim zemljama prilikom objavljivanja Rezolucije IB-a i za nju se izjasnili. Političke organizacije Jugoslavije: Savez sindikata Jugoslavije, Narodna omladina Jugoslavije i AFŽ su isključene iz odgovarajućih međunarodnih organizacija koje su se nalazile pod kontrolom SSSR-a. Godine 1950. izvršeno je 937 graničnih incidenata, 1951 — 1.517, 1952 — 2.390. U Jugoslaviju je bilo ubačeno preko 700 informbirovskih emigranata. Totalna ekonomska blokada počela je krajem 1948. Iz graničnih područja su preseljeni industrijski objekti. U informbirovskim zemljama inscenirani su procesi istaknutim partijskim rukovodiocima: Koči Džodžeu u Albaniji, Laslu Rajku u Mađarskoj, Trajču Kostovu u Bugarskoj, Rudolfu Slanskom u čehoslovačkoj i drugima, koji su streljani, Vladislavu Gomulki, generalnom sekretaru Poljske radničke partije, koji je osuđen na višegodišnji zatvor zbog desnih nacionalističkih skretanja. Jugoslavija je trošila ogromna sredstva na vanredne izdatke za narodnu odbranu. Oko 20% nacionalnog dohotka izdvajano je za vojne svrhe. Rezolucija IB-a izazvala je i političku diferencijaciju među članstvom KPJ. Tokom prve četiri godine Rezoluciju IB-a je podržalo 55.343 člana KPJ, među kojima je bilo 21.880 učesnika narodnooslobodilačkog rata. Aktivnu ulogu u otkrivanju pristalica IB-a preuzela je UDB-a, čiji su organi u vreme odbrane nezavisnosti počeli da se osamostaljuju. „Informbirovsština“ je kvalifikovana kao kontrarevolucionarno delo i „nacionalna izdaja“.

Za vreme IB-a uhvaćeno je 713, a u borbama ubijeno 337 diverzanata, ubačenih iz tzv. narodnih demokratija, najviše iz Bugarske (298). Do 1949. obaveštajne službe SSSR-a i zemalja „narodnih demokratija“ uspele su da „zavrbuju“ 9.322 špijuna. — (D. Marković, *Istina o Golom otoku*, Beograd, 1987).

Za IB se opredelilo 318 članova opštinskih komiteta, 498 članova mesnih komiteta, 953 sekretara osnovnih organizacija KPJ. Među 2.616 političkih funkcionera, koji su se opredelili za IB bila su dva člana Politbiroa (Sreten Žujović i Andrija Hebrang), od kojih je poslednji bio pritvoren, osam članova CK KPJ, 16 članova republičkih KP, 50 članova oblasnih komiteta, 773 člana sreskih komiteta. Plenum CK KPJ u Crnoj Gori povodom sukoba sa Staljinom trajao je tri dana i tri noći. Za IB se izjasnilo tri člana, kao i dva sreska komiteta. Otpor KPJ pružila su i dva okružna i dva sreska komiteta u Hrvatskoj. U Srbiji je bilo teško u Zaječaru, Boru, Negotinu, Donjem Milanovcu. U Kladovu IB-u je prišao sreski komitet KP, više partijskih čelija i deo UDB-e i Milicije. U službi unutrašnjih poslova za IB se opredelilo 496 zaposlenih u UDB-i i 1.226 u Miliciji. Među pripadnicima IB-a nalazilo se 293 predsednika opština, 72 predsednika sreza, 17 republičkih ministara, 85 pomoćnika ministara, 6 saveznih ministara, 14 njihovih pomoćnika, 30 saveznih i 33 republička poslanika. Od vojnih lica: 6 generala, 43 pukovnika, 118 potpukovnika i 322 majora. Na Cetinju je bio stvoren ilegalni CK od 22 člana, a ilegalni sreski komiteti u Nikšiću, Danilovgradu; u Zagrebu „boljševička frakcija“ sa 40 članova. Ilegalne čelije otkrivene su i u Jugoslovenskoj armiji. Strah od „unutrašnjeg puča“ postojao je kao realna opasnost, jer je među pripadnicima IB bilo 21.880 učesnika narodnooslobodilačkog rata, 4.153 pripadnika Jugoslovenske armije, 1.673 nosioca Spomenice 1941, 2.616 članova raznih partijskih rukovodstava, 1.772 pripadnika Službe unutrašnjih poslova, 4.008 studenata, 5.081 radnik, 5.626 zemljoradnika. (D. Marković n. d.)

CK KPJ je jednoglasno odobrio odluke CK KP Hrvatske o delatnosti Rada Žigića, Duška Brkića i Stanice Opačića. Na politbirou CK KPJ bili su A. Ranković i E. Kardelj. Prema Titu, moglo se očekivati da će IB ići na razbijanje bratstva i jedinstva. Po njemu, trebalo je „raskrinkati tu agenciju na terenu“. Naglašavao je postojanje slabosti u ustaničkim krajevima i zbog toga neophodnost da se učvršćuje bratstvo i jedinstvo. Srpsko poreklo ovih rukovodilaca i njihovo nezadovoljstvo razvitkom srpskih ustaničkih krajeva nameravao je iskoristiti IB.

Gošnjak Ivan
Đilas Milovan
Zeković Veljko
Karabegović Osman
Kardelj Edvard
Nešković Blagoje
Popivoda Krsto
Ranković Aleksandar
Salaj Đuro
Stambolić Petar
Tomšić Vida³

Borba, 3. februar 1949.

DRUGI PLENUM CK KPJ O POLITICI NA SELU

Januara 1949.

... Uprkos svim ovim uspesima u oblasti poljoprivrede i politike Partije na selu uopšte, nisu savladane mnoge teškoće u pogledu snabdevanja naših truhbenika artiklima ishrane. To je s jedne strane, uslovljeno činjenicom što su radnička klasa i gradsko stanovništvo, uopšte, brojno znatno narasli i što su se jako povećale potrebe stanovništva kako u gradu, tako i na selu. S druge strane individualni proizvođači artikala ishrane nalaze se u stvarnom monopolnom položaju koji pogoduje razvijanju špekulacije. Sem toga, sitna robna proizvodnja u poljoprivredi samo po sebi pretstavlja kočnicu za takav porast poljoprivredne proizvodnje, koji bi odgovarao potrebama koje sa industrijalizacijom iz dana u dan rastu. Zbog toga, osim administrativnih i ekonomsko-političkih mera mora se kao osnovni zadatak u našoj politici na selu postaviti i jačanje socijalističkog sektora u poljoprivredi.

Na osnovu toga plenuma CK KPJ zaključuje:

I

Borba za unapređenje poljoprivrede mora se danas voditi u znaku savladivanja zaostajanja tempa razvitka poljoprivrede iza tempa razvitka industrije, za podizanje poljoprivrede na viši tehnički nivo. Ona se mora voditi na osnovici jačanja socijalističkog, to jest, zadružnog i državnog sektora u poljoprivredi, jer se samo brzm izgradnjom i proširenjem socijalističkog sektora poljoprivrede mogu stvoriti uslovi za savladivanje njene zaostalosti.

³ U organizacionom birou je bila koncentrisana efikasna vlast, jer se radilo o uzem telu koje je na sebe preuzelo ulogu operativnog i naredbodavnog štaba u godini najvećeg iskušenja.

Praktično su ga činili rukovodioci pojedinih sektora i organizacija. U izvanrednim uslovima napada IB-a i političko-ekonomske blokade Jugoslavije došlo je do centralizacije vlasti i profesionalizacije aparata Partije. A. Ranković je na Drugom plenumu CK KPJ predložio uvođenje nomenklature dužnosti koja najrečitije govori o visokom stepenu birokratizacije partijskih poslova. Tako je nomenklatura CK KPJ obuhvatala ukupno oko 9.000 dužnosti. Precizno je navedeno ko je sve od kadrova partijskog aparata obuhvaćen ovom nomenklaturom. Izraz centralizacije vlasti je bila i reorganizacija u vezi sa formiranjem oblasti (*Sednice Centralnog komiteta KPJ (1948—1952)*, priredili: B. Petranović, R. Končar, R. Radonjić, Beograd, 1985, 205—206)

II

Potrebno je svestrano razviti sistem pomoći zemljoradničkim zadružnim organizacijama. U prvom redu zemljoradničkom zadrugarstvu treba obezbediti kredite, naročito dugoročne uz što povoljnije uslove otplate. Istovremeno treba planski obezbediti socijalistički sektor poljoprivrede odgovarajućim količinama materijala i inventara za njegovu kapitalnu izgradnju.

III

Neophodno je ubrzati tempo snabdevanja čitave poljoprivrede alatima i mehanizacijom i osigurati sva potrebna sredstva za to, u prvom redu, domaćom proizvodnjom. Treba posvetiti veću pažnju poljoprivrednim mašinskim stanicama i mašinskom parku u zadružnom i državnom sektoru kao i proizvodnji i snabdevanju poljoprivrede agrotehničkim sredstvima, kao što su veštačka đubriva itd. Posvetiti naročitu pažnju bržem razvijanju stočarstva.

IV

Dosadašnji razvitak svih oblika zemljoradničkog zadrugarstva i uspesi, postignuti na tom polju, pokazuju spremnost i sposobnost našeg radnog seljaštva da se služi raznim oblicima zadrugarstva radi unapređenja poljoprivrede. Radno seljaštvo shvata da je zadrugarstvo najbolje sredstvo za poboljšanje njegovog života, za ekonomsko, političko i kulturno podizanje sela uopšte. . .

V

Naše selo ne može se osloboditi vekovne ekonomske i kulturne zaostalosti, niti se naša poljoprivreda može hitno unaprediti bez savlađivanja rasparčanosti inokosnog seljačkog gazdinstva, bez prelaska sa sitne robne proizvodnje na krupno zadružno poljoprivredno gazdinstvo, koje primenjuje modernu tehniku, to jest bez socijalističkog preobražaja sela. Kao najuspešnije sredstvo za socijalistički preobražaj našeg sela i unapređenje naše poljoprivrede pokazale su se seljačke radne zadruge. One danas predstavljaju najpogodniji oblik ujedinjavanja individualnog interesa radnog seljaka s opštim interesom socijalističke zajednice. Dosadašnji uspesi seljačkih radnih zadruga pojačavaju kod radnog seljaštva raspoloženje za osnivanje radnih zadruga. Tome uspehu doprineo je ne samo primer koji su dale seljačke radne zadruge svojim napretkom i poboljšanjem života zadrugara, nego naročito činjenica što je proces stvaranja radnih zadruga išao isključivo na dobrovoljnoj osnovi, bez administrativnog pritiska. . .

Oslanjajući se na takvo raspoloženje širokih masa radnog seljaštva, koje u ogromnoj većini časno ispunjava svoje obaveze prema svojoj narodnoj državi, postalo je potrebno i moguće prići stvaranju seljačkih radnih zadruga sa više smelosti i bržim tempom. Pri tome ne sme se ni za trenutak gubiti iz vida da stvaranje seljačkih radnih zadruga mora i dalje biti vršeno isključivo na osnovi dobrovoljnosti i svesne rešenosti samog radnog seljaštva i da bi na ma kakav neposredni ili posredni pritisak samo slabio, a ne jačao savez radnika i seljaka, koji je osnova naše narodne države.

Pri stvaranju seljačkih radnih zadruga mora se naročito uzeti u obzir sledeće:

1) Treba omogućiti radnim seljacima da se na svom sopstvenom iskustvu ubeđuju ne samo u prednost krupne socijalističke poljoprivredne proizvodnje nad sitnom individualnom proizvodnjom, nego im treba i konkretno olakšati prelaz na socijalističke oblike proizvodnje. U tu svrhu zemljoradničko zadrugarstvo pruža obilje oblika za privlačenje seljaka u zadružnu poljoprivrednu proizvodnju. Takvi su oblici, na primer: zadružne ekonomije, zadružne stočarske farme, povrtarske ekonomije i tako dalje.

2) Kod zadružnih ekonomija treba voditi računa o tome da će one samo tada moći da ispune svoj zadatak ako se budu gradile i razvijale na osnovnim principima radne zadruge, tj. ako zadružna ekonomija bude čvrsto organizovana socijalistička radna zajednica sa stalnim članovima, koji će nju osećati kao sopstveno socijalističko gazdinstvo. . . . Zadružna ekonomija pretstavlja pogodan prelazni oblik na putu socijalističkog preobražaja našeg sela, čija je prednost u tome što može brzo postati masovan i tako najnaprednije ljude na selu naoružati organizacionim iskustvom socijalističke poljoprivrede.

3) Treba stvarati i razvijati ne samo radne zadruge najvišeg tipa, nego i niže tipove, jer je lakše seljaku danas preći iz nižeg tipa u viši tip radne zadruge, nego od individualnog gazdinstva ka radnoj zadruzi uopšte. Tu on dobija sve mogućnosti da se sopstvenim iskustvom uveri u korisnost ovog ili onog oblika radne zadruge.

4) Treba se najodlučnije boriti kako protiv svih pojava zaostajanja rukovodećih organa Partije i narodne vlasti iza spremnosti i želja radnih seljaka da pređu na put krupne socijalističke poljoprivredne proizvodnje, tako i protiv svih pojava kršenja ili izigravanja principa dobrovoljnosti odluke radnog seljaka, ma gde i u ma kakvom se obliku takve tendencije pojavile.

5) Treba stalno razvijati i negovati demokratizam u zadrugama i što življe učesće svakog pojedinog zadrugara u raspravljanju problema zadružne delatnosti, jer će se samo na taj način razviti stvaralačka inicijativa svih zadrugara i podići radni polet čitave zadruge.

6) Treba naročito pomoći postojeće radne zadruge i to kako organizaciono-politički, tako i materijalno. . .

8) Treba se boriti protiv svih neprijateljskih pokušaja slabljenja zadruga iznutra, za rukovodstvo najnaprednijih i politički najsvesnijih radnih seljaka, za puno jedinstvo zadruge, za pravu socijalističku zadругu.

VI

... Nasuprot tim seljacima, trudbenicima i saveznicima radničke klase stoje seoski špekulantski elementi, koji izbegavaju izvršenje svojih dužnosti i obaveza prema državi, prikrivaju viškove hrane i špekulantski iskorišćavaju teškoće u ishrani. To su kapitalistički, eksploatatorski elementi, neprijatelji radničke klase, radnog seljaštva, narodne države...

Naročitu pažnju treba u tom pogledu posvetiti sledećim zadacima:

1) treba suzbiti tendenciju pojedinih kapitalističkih elemenata na selu da ne obrađuju svoju zemlju, kao i da smanjuju stočni fond, odnosno da ga ne razvijaju u skladu s mogućnostima njihovog gazdinstva. . .

3) treba najodlučnije suzbijati sve pokušaje nanošenja neposredne ili posredne štete naporima radnih seljaka da krenu putem socijalističke poljoprivrede.

4) treba učiniti kraj takvom političkom radu na selu, koji se svodi na puko „protivkulačko“ fraziranje, a ne pretstavlja stvarnu borbu protiv kapitalističko-spekulantskih elemenata na selu. Takvo fraziranje samo ujedinjuje front neprijatelja socijalizma i unosi kolebanja u zaostali delove radnog seljaštva. Takođe treba suzbijati tendencije da se pitanje likvidacije kapitalizma na selu rešava šablonski, ne vodeći računa o konkretnim prilikama i uslovima u našoj zemlji i u pojedinim njenim delovima. Nasuprot tom fraziranju i opštim šablonima treba se na delu boriti protiv konkretne neprijateljske akcije, konkretnog neprijatelja koji nanosi štetu narodnoj vlasti i naporima radnog naroda na putu socijalističke izgradnje. . .

VII

Treba brže i snažnije razvijati državni poljoprivredni sektor, kako bi se što pre i što jače osetio njegov uticaj u unapređenju poljoprivredne proizvodnje i u ishrani stanovništva. U partiskim organizacijama i kod rukovodećih kadrova u Partiji i organima narodne vlasti treba učiniti kraj svakom potcenjivanju ovog važnog zadatka. . .

VIII

Radi ostvarenja gornjih zadataka neophodno je da Partija kao i Narodni front i ostale masovne narodne organizacije življe razviju konkretan i svestran politički i agitaciono-propagandni rad na selu, da objašnjavaju radnom seljaštvu kako sva pitanja zemljoradničkog zadrugarstva uopšte, tako i sva pitanja radnih zadruga. . .⁴
Porba, 3. februar 1949.

REZOLUCIJA II PLENUMA O TEKUĆIM ZADACIMA U OBLASTI PRIVREDE

Januara 1949.

I

Drugo plenarno zasedanje CK KPJ potvrđuje liniju Politbiroa CK KPJ u pogledu privrednog plana za 1949 godinu i nalaže partiskim organizacijama da usmere svoju delatnost na sledeće osnovne zadatke:

⁴ Na početak kolektivizacije uticalo je uverenje da će stvaranje seljačkih radnih zadruga dovesti do povećanja poljoprivredne proizvodnje i poboljšanja položaja poljoprivrednih proizvođača, što je pri postojećem stanju agrotehničkih mogućnosti Jugoslavije bilo više nego nerealno, i. na drugoj strani, težnja da se neutrališe kritika IB-a da na jugoslovenskom selu preovlađuju „kulaci“, CK KPJ je, pored uverenja o neophodnosti podržavanja celokupne privrede, vodio računa o ublažavanju sovjetskih kritika i prilikom dopunskog zakona o nacionalizaciji sitne privrede, aprila 1948.

Nezadovoljstvo seljaka pojačavalo se sa kolektivizacijom. Naredne, 1950. godine u Bosni izbiče još izrazitije nezadovoljstvo oličeno u pobuni. Cazinska buna započela je 6. maja 1950. godine. Njeni koreni sežu dublje i vezuju se za nezadovoljstvo seljaka svojom situacijom, zapuštanjem sela i otkupnim stegama. Vođe pobune su bivši borci: Mile Devrnja i Milan Božić. Obrazovan je Operativni štab u kome su se nalazili Srbi, Muslimani i Hrvati. Jedan od vođa, M. Božić, bio je za povezivanje sa IB, a Devrnja je smatrao da su oni „kraljeva vojska“. Poručnik Nikola Gogić koji je prišao pobunjenim seljacima smatrao je da je došlo vreme da se svete Žujović i Hebrang. Vršeno je i pritisak na Muslimane da ustaju, jer im se neće oprostiti zaostajanje kao u prošlosti. Više od polovine ustanika koji su bili uhapšeni (714) osuđeno je na 15 i više godina robije. Izrečene su i smrtno kazne.

kapitalnu izgradnju teške industrije, rudarstva, saobraćaja, vojnih objekata, elektroprivrede, državnog i zadružnog sektora u poljoprivredi, podizanje stanova, izgradnju ekonomija kod fabrika, ustanova i gradova. Dalje povećanje robnog prometa i obima obezbeđenog snabdevanja, obezbeđenje proizvodnje i dopreme za izvoz, naročito u šumarstvu i drvenoj industriji, novu mobilizaciju radne snage, učvršćenje radne discipline, povećanje proizvodnosti rada, borbu za sistem realnih normi, učvršćenje kontrole izvršenja zadataka u svim oblastima privrede.

II

Plenum CK utvrđuje da je ostvarivanje novih domaćih sirovinских baza i unapređenje proizvodnje jedna od osnovnih postavki Petogodišnjeg plana. Konstatujući uspehe postignute u tom pogledu, Plenum ukazuje na sledeće osnovne nedostanke: nedovoljnu evidenciju nad rezultatima novatorstva, racionalizacije i usvajanja nove proizvodnje; sporo prenošenje tih rezultata na operativni kolosek masovne proizvodnje; nedovoljnu rasprostranjenost u republikama, resorima, direkcijama, ustanovama i preduzećima, organa za unapređenje proizvodnje, njihovu organizacionu neizgrađenost, nedovoljno ukazivanje pomoći tim organima, prakticizam i liniju slučajnosti u borbi za osvajanje novih sirovinских baza i unapređenje proizvodnje, nedovoljno koncentrisanje na osnovne zadatke u vezi s Petogodišnjim planom i potrebama široke potrošnje, nedovoljnu sistematičnost u radu, nedovoljnu sistematsku upotrebu raspoloživih stručnjaka, laboratorija i naučnih ustanova, zadržavanje u operativi stručnjaka sposobnih za naučno-istraživački rad, nedovoljno i sporo obezbeđivanje laboratorija i instituta potrebnim spravama i materijalom, ostatke sektaškog odnosa prema stručnjacima i njihovom nagrađivanju, nedovoljno korišćenje stranih iskustava u oblasti tehničkog napretka — kako u SSSR-u tako i u drugim zemljama.

Plenum nalaže partiskim organizacijama i komunistima na odgovarajućim privrednim poslovima da posvete punu pažnju sistematskoj borbi za osvajanje novih sirovinских baza i unapređenje proizvodnje. .⁵ *Borba*, 3. februar 1949.

⁵ CK KPJ je započeo sa sužavanjem investicione izgradnje, zatražio okretanje nacionalnim izvorima i pojačao mobilizaciju svih ljudskih i materijalnih snaga. Intenzivirana je eksploatacija šuma i ruda. Naglašen je značaj štednje, radne discipline, suzbijanje rasipništva i zloupotreba; podsticalo se takmičenje i udarništvo.

Jedan od velikih problema sa kojim je moralo da se nosi rukovodstvo odnosilo se na fluktuaciju radne snage. Tito je bio prinuđen da traži ustaliivanje radne snage. Jedan istraživač ove pojave kaže: „Malo je bilo preduzeća u kojima se sastav radnika u toku jednog tromesečja nije izmenio bar za 30—40%.” Ona je te godine bila dostigla ogromne razmere i sprećavala podizanje produktivnosti rada. U Komisiji za radnu snagu Privrednog saveta fluktuacija radnika je označena kao „pokazatelj koji dokazuje da je pitanje radne snage najveći problem jugoslovenske privrede do 1949” .. „Označena je i kao osnovni uzrok neravnoteže između kupovnih i robnih fondova, u pogledu odnosa selo—grad, bila je najjači pomoćnik špekulantskih tendencija, čak je u Privrednom savetu navodena da u tom odnosu fluktuacija više šteti nego kulaci. Optužena je i kao najozbiljnija prepreka konsolidaciji radničke klase u kadrovskom pogledu ali i u pogledu izgradnje svesti.” (O. Milosavljević, *Država i samoupravljanje 1949—1956*, doktorska disertacija u rukopisu, 1987, 61) Radna snaga je nalažena na selu putem administrativnih mera sve do 1949. godine. O. Milosavljević navodi da takva orijentacija nije proistekla iz „industrijskog buma”, čak ni nekih daljih obećanja koja je mogao nuditi gradski život, već iz trenutne političke i ekonomske odluke rukovodstva. „Samo je upotreba masovne radne snage mogla — kako se verovalo

TREĆI PLENUM CK KPJ O TEKUĆIM ZADACIMA BORBE ZA PETOGODIŠNJI PLAN

Decembra 1949.

Plenum konstatuje da je naša zemlja pod rukovodstvom Partije, uprkos ekonomske blokade i svakojakog drugog pritiska SSSR-a i ostalih kominformovskih zemalja, uspešno izvršila osnovne zadatke plan-ske privrede 1949. godine i time izvojevala uslove za dalju uspešnu borbu za izvršenje Petogodišnjeg plana i izgradnju socijalizma...

II

Plenum postavlja pred partijske organizacije sledeće osnovne zadatke u planskoj 1950. godini:

- a) usredsređivanje građevinskih i investicionih radova i odgovarajuće radne snage i kadrova na osnovne objekte Petogodišnjeg plana;
- b) povećanje naše domaće industrijske proizvodnje poljoprivredne mehanizacije, mašina, sprava i alata;
- c) temeljnu i svestranu organizaciju borbe za unapređenje poljoprivrede i prinosa, ekonomsko i organizaciono učvršćenje seljačkih radnih zadruga i državnog socijalističkog sektora, blagovremenu i svestranu pripremu obrade zemlje, setve i drugih poljoprivrednih radova, stalnu brigu i praćenje izvršavanja zadataka u poljoprivredi, počevši od obrade zemlje i setve;
- d) borbu za ustaljivanje radne snage, iskorišćavanje postojećih unutrašnjih rezervi po preduzećima, sprovođenje ekonomskih i drugih zakonskih mera protiv fluktuacije, za uključivanje nove radne snage;
- e) borbu unutar i van partijskih redova, kako protiv odstupanja pred teškoćama tako i protiv sektaških grešaka i nepravilnog odnosa prema ljudima.

III

U pogledu borbe za socijalističku rekonstrukciju poljoprivrede, Plenum naročito ukazuje na sledeće pojedinačne zadatke:

- a) sve snage usredsrediti na organizaciono i ekonomsko učvršćenje postojećih radnih zadruga i poljoprivrednih dobara, povećanje njihove proizvodnje i smanjenje pune cene koštanja; naročito se boriti za povećanje stočnog fonda i odgovarajuće krmne baze u seljačkim radnim zadrugama;
- b) nastaviti stvaranje seljačkih radnih zadruga, naročito u žitrod-nim krajevima, strogo se pridržavajući principa dobrovoljnosti; pri tom ne polagati težište na broj zadruga, nego na njihovu unutrašnju konsolidaciju; ne stvarati pasivne radne zadruge;
- c) temeljno razraditi i sprovesti u život principe pravilnog nagrađivanja u seljačkim radnim zadrugama;
- d) pored borbe za postepenu mehanizaciju, posvetiti najveću pažnju izučavanju, organizaciji i racionalizaciji radnih procesa, na temelju proste kooperacije u seljačkim radnim zadrugama i socijalističkim

—da reši sve probleme industrijalizacije. Trebalo se odlučiti između dve alternative u novoj situaciji: 'milicijske prinude' ili 'ekonomske prinude'." Tada još nije postojalo treće rešenje, dok se nije javila ideja radničkih saveta i započela njena konkretna institucionalizacija. (Isto, 71).

dobrima, odnosno ekonomijama; iskorišćavati što više lokalne materijalne izvore u svrhu poljoprivredne racionalizacije.

IV

U pogledu borbe za radnu snagu, Plenum ističe sledeće zadatke:

a) **pravilno planiranje radne snage u preduzećima, tako da ona stvarno i racionalno odgovara kapacitetima i radnim zadacima;**

b) **učvršćivanje radne discipline u preduzećima, bolju i racionalniju organizaciju proizvodnih procesa, pravilan i racionalan raspored radnika na radnim mestima;**

c) **sistematsko utvrđivanje i praćenje radnih rezervi u mestima i srezovima, njihovo pravilno uključivanje, kao stalne radne snage, u industrijsku proizvodnju, vodeći računa o prvenstvu potreba rudarstva, teške i vojne industrije;**

d) **zaključivanje pismenih ugovora o radu, koji treba da postanu sastavni deo stalne borbe protiv fluktuacije;**

e) **prihvatanje i dalje proširenje inicijative radnih masa za visoku produktivnost rada; u tome više angažovati inženjersko-tehnički kadar; pojačavanje borbe za pravilnu primenu sistema piata i uklanjanje nesrazmernosti u platama pojedinih kategorija tehničkih kadrova;**

g) **preduzimanje potrebnih mera za brže osposobljavanje novih stručnih kadrova iz redova radničke klase...**

Arhiv CK SKJ, Fond CK KPJ, Stenogrami plenuma.

REZOLUCIJA TREĆEG PLENUMA CK KPJ O ZADACIMA U ŠKOLSTVU

Decembra 1949.

I

Vaspitavati u školama novog, smelog i odvažnog socijalističkog čoveka, čija su shvatanja široka i raznovrsna, kome su tuđi birokratizam i ukalupljenost misli. Da bismo to postigli, moramo imati takav nastavnički kadar koji će moći da vaspita svestrano razvijenog čoveka — graditelja i branioca socijalizma. Takav nastavnički kadar ćemo dobiti samo upornom borbom protiv birokratskih metoda u školstvu i nastavi, u borbi za slobodan idejni razvitak na osnovu socijalističke demokratije i smelog razvijanja inicijative. To ćemo postići razmahom idejne borbe, svestranim razvijanjem inicijative, slobodnom izmenom praktičnih iskustava i shvatanja na liniji borbe za izgradnju socijalizma u našoj zemlji. Na taj način će i naša borba protiv buržoaske decadencije, protiv reakcionarnih i kontrarevolucionarnih shvatanja i metoda biti mnogo uspešnija i brža. Borba protiv reakcionarnih i kontrarevolucionarnih shvatanja podrazumeva i borbu protiv reakcionarnog uticaja klera na školsku i predškolsku omladinu. Ta borba mora se takođe u prvom redu voditi putem pojačanog ideološkog, političkog i kulturnog rada, uz pravilno korišćenje i pomoć škola i školskih ustanova.

IV

U načinu rukovođenja našim školstvom treba izvršiti izmene koje odgovaraju današnjim potrebama i tendencijama razvitka naše zemlje.

Te izmene treba da dovedu do jačanja i većeg ispoljavanja inicijative u samim školama i školskim ustanovama i do onemogućavanja birokratizma u radu organa koji rukovode školstvom. Nadležnost saveznog Ministarstva za nauku i kulturu treba da se proteže na savezne prosvetne, kulturne i naučne ustanove, da daje opšte smernice i da vodi opštu evidenciju nad radom republičkih ustanova. Republikama treba dati što više samostalnosti i omogućiti što širu inicijativu o pitanju prosvete i kulture. Jasno razgraničenje kompetencija dovešće do tešnje saradnje i pružanja stvarne pomoći. Što se tiče republičkih komiteta, odnosno ministarstava za nauku i kulturu, potrebno je ukazati na tendenciju njihovog pretvaranja u glomazne birokratske ustanove i potrebu da se njihov aparat i metod rukovođenja podesi tako da mogu pružati stvarnu pomoć u krupnim principijelnim pitanjima, a ne da rukovode administrativnim putem. Republička ministarstva prosvete takođe treba da se pretežno bave rešavanjem principijelnih pitanja prosvete, suzbijajući tendencije administrativno-birokratskog načina rukovođenja.

Opšti princip rukovođenja u školstvu treba da bude: osamostaljivanje nižih organa i nastavničkog i učiteljskog kadra, uz istovremeno razvijanje idejne borbe i pomoć preko kontrole.

Rukovođenje školstvom biće uspešno tek onda ako uspemo da razvijemo inicijativu nižih organa i osposobimo ih da samostalno rešavaju probleme u celini, uz istovremeno podizanje idjene, prosvetne i organizacione uloge viših organa.

VI

Partija je postigla značajne rezultate u borbi za sređivanje i razvijanje školstva, ali pred Partijom stoje ogromni zadaci u radu na ideološkom i političkom polju, u pružanju pomoći nastavnom kadru i učenicima da se oslobode shvatanja nasleđenih iz starog kapitalističkog društva i raznih dogmatskih, mehanicističkih i vulgarizatorskih „teorija“. Za dalje idejno i političko uzdizanje prosvetnih kadrova i učenika, za dalji razvitak naučnog rada potrebna je ne samo borba protiv reakcionarne ideologije i negativnog nasleđa iz prošlosti nego je potrebno da Partija i ubuduće bude nosilac borbe protiv sektaštva, birokratizma i dogmatizma kako u školskim tako i u ostalim pitanjima.

Pored opštih zadataka koji stoje pred Partijom, treba ukazati i na posebne, i to:

Partijske organizacije treba naročitu pažnju da posvete radu na likvidaciji nepismenosti, na sprečavanju priliva novih nepismenih, naročito u krajevima gde još nema dovoljno škola, ili se ne vodi dovoljna kontrola obaveznog pohađanja škola dece školskog uzrasta.

Dalje, Partija treba da posveti naročitu pažnju proširenju i održavanju materijalne baze školstva i snabdevanju škole i vaspitnih ustanova inventarom, učilima i nastavnim sredstvima. . .

Partijske organizacije među nastavničkim kadrom, kako na univerzitetima tako i u gimnazijama i ostalim školama, treba da više raz-

vijaju slobodnu razmenu mišljenja na liniji borbe za idejnost u nastavi i nauci, okupljajući još šire oko sebe i na odgovornim dužnostima nas-tavnike — nepartijce...

Nova, socijalistička škola može biti i biće ostvarena samo zajed-ničkim naporima Partije, masovnih organizacija, porodice i prosvetnih i ostalih državnih organa..

ACKSKJ, Fond CK KPJ, Stenogrami plenuma.

⁶ U radu Agitpropa dolazio je do izražaja ždanovizam u punom smislu reči. Sovjetska teorija i praksa vršila je znatan uticaj na kulturni život i prosvetnu politiku, utičući na povlačenje i izolaciju velikog broja uglednih i talentovanih umetnika i pisaca. O sovjetskom uticaju svedoči i činjenica da su prevedene na stotine sovjetskih priručnika i udžbenika. Prevođena je ekonomska, pedagoška i literatura iz oblasti psihologije. Među prevodnom literaturom dominirala je sovjetska književnost. Na repertoaru su bili sovjetski filmovi kao i sovjetski dram-ski komadi u pozorištu (*Naježda Leonida Leonova, Mister Smit u zemlji bolj-ševika Kornejčuka, Povest o pravom čoveku Borisa Poljevoja, Fadjejevljeva Mla-da grada* itd.).

Defanziva KPJ trajala je do polovine 1949. kada su rukovodeće snage KPJ počele ofanzivnije da nastupaju. Teorijski organ CK KPJ „Komunist“ pisao je januara 1949. da svako izučavanje zakonitosti socijalističke izgradnje treba da polazi od izučavanja konkretnih društvenih odnosa u SSSR-u. Kolektivizacija je započinjala u krajnje nepovoljnim uslovima, izazivajući otpore na selu i sma-njivanje poljoprivredne proizvodnje. Treći Kongres NFJ, međutim, dao je već prve podsticaje za rehabilitaciju Narodnog fronta kao političke organizacije (aprila 1949). Maja 1949. E. Kardelj je naglašavao značaj „narodne samouprave“. Treći plenum CK KPJ, decembra 1949, istakao je da je cilj obrazovanja i vaspitanja stvaranje svestrano odgojenog slobodnog graditelja socijalizma. Istupilo se protiv pretvaranja prosvetnih radnika u „činovnika za prosvjetu“, protiv uka-lupljivanja i tipiziranja obrazovanja. CK KPJ se zalagao za debirokratizaciju i decentralizaciju rukovođenja prosvetom i kulturom.

U govoru prilikom izbora za člana Slovenačke akademije nauka i umetno-sti decembra 1949, Edvard Kardelj je kritikovao gledište o nauci kao dodatku državnog aparata. Založio se za autonomnost naučnog stvaranja i borbu mišlje-nja kao uslov napretka. Ustao je protiv prakse u kojoj nauka postaje „bes-principijelni lakej prakticističke birokratije“. „O 'partijnosti' nauke možemo da govorimo jedino u smislu njene društvene, odnosno klasne determinisanosti ljud-skog saznanja.“ Oslobođanju od dogmatizma značajno je doprineo Treći plenum CK KPJ. M. Dilas je na Plenumu isticao da se izmena ljudske svesti ne može vršiti putem administrativnih metoda. „Administrativni aparat ne može u socija-lizmu prisvojiti za sebe ideološki monopol, a da istovremeno ne naruši principe socijalističke demokratije, da istovremeno ne zauzda inicijativu masa i sputa raz-mah zdrave idejne borbe između starog, preživjelog i novog, koje se rađa na os-novi daljeg razvitka proizvodnih snaga i novih društvenih odnosa.“ Za hroničare ovog vremena ostaje, međutim, nedorečena teza o borbi mišljenja sa „reakcionar-nim“ i „dogmatskim“ koncepcijama, jer se podrazumeva da ta arbitraža i dalje ostaje u rukama Partije, kao vodeće sile društva i države. (R. Petković, n. d., 74.)

Proces oslobađanja književnosti od dogmatskih okova socijalističkog realiz-ma tekao je u znaku mučnih protivurečnosti, koje su se ispoljavale između slo-bode i nastavljanja ideološkog nadzora. Dva istaknuta borca narodnooslobodilač-kog rata: Branko Copić 1950. i Edvard Kocbek 1952. osetili su posledice svojih „zastranjivanja“ iza kojih je stajalo stanovište o slobodi stvaralaštva, Copić je avgusta 1950. u „Književnim novinama“ objavio satiričnu priču („Jeretička pri-ča“), čiji su junaci ljudi visokog društvenog sloja koji letuju (ministri i pomoć-nici ministara, generali, itd.) u privilegovanim letovalištima, teško se odričući od privilegija stečenih u vreme „bačuškog kursa“, dok su Kocbekove priče i nove-

Beograd, 22. juna 1950.

Mere koje se preduzimaju u daljoj izgradnji naše privrede (decentralizacija privrede, formiranje i organizovanje radničkih saveta i upravnih odbora u privrednim preduzećima itd.) u suštini predstavljaju forme socijalističkog načina upravljanja privredom, koje omogućavaju sve šire uvlačenje radnih masa u rukovođenje u privredi, sve šire razvijanje socijalističke demokratije. Razume se, nije dovoljno samo pred-

le otkrivale naličje nekih ratnih situacija i ličnosti u njima, čopića je napao njegov ratni drug i prijatelj Skender Kulenović, ograničavajući svoju kritiku na dokazivanje da ponašanje ličnosti u čopićevoj „Jeretičkoj priči“ nije zasnovano na stvarnosti, već da je reč „samo“ o „zloupotrebi slobode stvaralaštva“. (R. Petković, n. d., 83) čopića je žestoko kritikovao i maršal Tito na Trećem kongresu AFŽ-a održanom u Zagrebu 20. oktobra 1950. godine. On je polazio od prodora uticaja reakcije u društveni život i u štampu, misleći na karikature i satiru. „Mi nismo protiv satire. Ja sam uživam kad nekad slušam 'Vesele večeri', jer volim da negdje nekoga pecnu kad nepravilno radi. Kad se čine nepravilnosti, po tome treba udariti. Ali sada je reakcija dobila mogućnost da kroz razne eksponente koji se skrivaju iza partijske ili kakve druge firme, otpočne sprovoditi takvu politiku... Niko nije udario po naprednim piscima, a onome koji je pogrešio ima pravo da se kaže u štampi da je nepravilno to što radi, jer taj pisac nije dobronamjeran. On laže, on je izneo neistinu, on je izneo jednu stvar koja je prosto nemoguća. Meni je, pravo da kažem, malo i nezgodno da te stvari ponovo analiziram. Ali, šta je bilo rečeno u Čopićevom članku? Moram o tome da kažem nekoliko riječi. Ja sam ga pročitao i u njemu video aluziju na naše najviše rukovodstvo, on je pomenuo ministra, pa je zatim uzeo pomoćnika ministra, i ja kažem da su naši pomoćnici ministra najveći mučenici. Njihova je piata slaba, a privilegije nikakve, dok na poslu često padaju u nesvest. On je uzeo nekoliko ljudi za svoju satiru. A šta znači kad se u jednoj satiri uzmu ljudi od ministra, generala i pomoćnika ministra i udarnika, kad se, tako reći, obuhvati čitavo naše rukovodstvo države i privrede. On je uzeo čitavo društvo i prikazao ga odozgo do dolje, kao negativno, što znači da ga treba slistiti. Takvu satiru mi nećemo dozvoliti i ostaviti je bez odgovora. Ne treba se bojati da ćemo ga mi hapsiti zbog toga što je to pokušao. Ne, njemu treba javno odgovoriti i kazati jedanput za uvijek da neprijateljske satire koje idu da razbiju naše jedinstvo ne mogu da se trpe kod nas. Ima drugojačijih satira, jer naši ljudi znaju ceniti duhovitost. A on se još pokriva mojim riječima da ne treba sumnjati ljude.“ Tito je nastavio da je kod čopića sve bilo vidljivo tako da ga nije trebalo sumnjati. On se, po Titu, „zaglibio“ i postao svesno ili nesvesno „instrument u rukama reakcije, a indirektno i u rukama Informbiroa. Takvi naši umjetnici ne mogu uživati simpatije niti rukovodećih ljudi, niti naših naroda. Ne mogu, bez obzira kakve su bile njihove zasluge. Njegova je stvar da uvidi svoje greške i da krene putem kojim idu naši socijalistički književnici.“ (Politika, 21. oktobar 1950)

Na Trećem kongresu književnika Jugoslavije održanom u Ljubljani od 5. do 7. oktobra 1952. Miroslav Krleža je podneo referat „O slobodi kulture“. Krleža je posle prethodnih kritika političara, podvrgao kritici „ždanovljevsu estetiku“. Isticao je da je „staljska fraza o 'inžinjerima duša' 'apstraktno idealistička' i da se od jedne zdravice na banketu s piscima stvorila 'muhamedanska parola nevjerojatnog estetskog i programatskog 'Vjeruju', u jednom sistemu koji bi se mogao prozvati estetskim kaligulizmom“. Primenom te parole mi se još uvek „nazivamo u prvoj fazi prehistorije čovječanstva“. Za ždanovljevsu estetsku misao govorio je da se razvija „u znaku Rajkovih vešala i sibirskih logora.“ [Krleža je tvrdio da je „Ždanovljeva estetika bezidejna“, „neinvenciozna parafraza predratnih socijalno-demokratskih vulgarnih teorija“ i da se u njoj „pripovijeda estetski jezuitizam, kako je jedina svrha umjetnosti da bude propagandističkim sredstvom svih ovih idealističkih ciljeva jednog političkog tijela, koje osim snage nema danas za vrhovnu međunarodnu arbitražu nikakve legitimacije.“ Za Krležu revolucija i umetnost nisu bili „antinomični pojmovi“, budući uveren u mogućnost njihove sinteze. Čak i kada je tendenciozna umetnost mora ostati umetnost. Nikakvi propisi nisu mogli koristiti umetničkom stvaranju. (R. Petković, n. d.,

videti nove organizacione forme i smatrati da je time rešeno pitanje uvlačenja masa u rukovođenje privrednim poslovima, nego je potrebno stalno razvijati stvaralačku inicijativu masa, stalno podizati socijalističku svest masa. To znači, da od sposobnosti partijskih organizacija — da neprekidno razvijaju stvaralačke sposobnosti masa i usmeravaju ih na svesno učestvovanje u rešavanju poslova — zavisi da li će ove naše mere pretstavljati krupan revolucionarni korak u daljem izgrađivanju nove socijalističke vlasti ili će ostati samo kao jedan pokušaj ostvarivanja u praksi Marksovog i Lenjinovog učenja o upravljanju privrednim poslovima od strane samih proizvođača.

Sve ove mere — koje su u suštini upravljene protiv birokratizma u rukovođenju socijalističkom privredom i rukovođenju uopšte — zahtevaju promene u dosadašnjem metodu rada osnovnih partijskih organizacija, a naročito u metodu rada kao i u poboljšanju sastava partijskih rukovodstava. Tačnije rečeno: partijske organizacije, kao i partijska rukovodstva, ne smeju ići putem birokratskog načina rukovođenja partijskim i državnim poslovima već čitav svoj rad usmeriti na mobilizaciji masa, na uvlačenje masa u poslove rukovođenja privrednim poslovima, na podizanju socijalističke svesti masa, razvijanje kritike itd.

Od naročito velike važnosti je baš danas, u vezi s ranije rečenim, rad i uloga sreskih komiteta i uklanjanje slabosti iz njihovog rada.

...Ovakva praksa se temeljila na shvatanju da sreski komiteti mogu ostvariti svoju rukovodeću ulogu isključivo na taj način što će svaki član komiteta neposredno rukovoditi određenim granama državne uprave, što se praktično pretvorilo u sistem birokratskog rukovođenja i faktičkog preuzimanja poslova koje normalno treba da obavljaju organi državne vlasti. Ta praksa je u svoje vreme kada je trebalo organizovati državni aparat i pokrenuti i organizovati privredu — bila u osnovi pravilna. Ali je ona danas postala ozbiljna smetnja daljeg razvitka uopšte, a socijalističke demokratije napose.

Posledice takvih shvatanja i takve prakse su da u sreske komitee nisu svuda ušli najbolji komunisti, bez obzira na kojoj se dužnosti nalaze u državnom aparatu. Osim toga, posledice takvih shvatanja i takve prakse su da se ni državni aparat nije izgrađivao od ljudi koji se mogu pravilno razvijati u pojedinim granama državne uprave nego su na odgovarajuće dužnosti u državnom aparatu dolazili i takvi drugovi koji mahom zadovoljavaju kao članovi sreskih komiteta, ali ne odgovaraju i ne mogu se razvijati kao rukovodioci u određenoj grani državne uprave. Sve je to naravno dovelo do zakržljavanja i birokratisanja državnog aparata...

Drugo, iz takvog pogrešnog shvatanja — partijska rukovodstva mogu ostvarivati svoju rukovodeću ulogu isključivo putem neposrednog rukovođenja najvažnijim granama državne uprave i faktičkog preuzimanja poslova koje normalno treba da izvršavaju organi državne vlasti — proizšao je i birokratski metod rukovođenja, koji je uhvatio prilično korena u većini partijskih rukovodstava. Naime, u mnogim partijskim rukovodstvima pravilnu podelu rada počinje sve više da zamenjuje birokratska praksa podele rada na sektore (svaki član biroa sreskog komiteta odgovarao je samo za „svoj“ sektor partijskog rada ili državne uprave: sektor narodne vlasti, sektor sindikata, sektor Narodnog fronta, sektor kontrolne komisije, sektor agitacije i propagande itd.).

...Drukčije rečeno: mnogi sreski komiteti su uglavnom preuzeli funkcije organa državne vlasti i usvojili metod birokratsko-praktičnog rukovođenja pojedinim sektorima rada, što je imalo vrlo štetnih posledica po rad osnovnih partijskih organizacija, kao i partijske organizacije u celini.

Da bi se likvidirale gornje slabosti, potrebno je ukinuti dosadašnji metod rada po sektorima i odgovornosti pojedinih članova rukovodstva isključivo za određeni sektor rada i uvesti metod kolektivnog rukovođenja i kolektivne odgovornosti svih članova partijskog rukovodstva za celokupan rad partijskih organizacija i državnih organa, kao i za celokupno političko stanje na terenu. Pri tome, razume se ne sme se prići — sa likvidacijom sektora rada — likvidaciji svake podele rada i lične odgovornosti svakog člana rukovodstva za izvršavanje pojedinih zadataka.

Organizacione mere koje bi omogućile praktično sprovođenje gornjih postavki u sreskim komitetima bile bi:

1) Političkog sekretara sreskog komiteta osloboditi dužnosti predsednika sreskog narodnog odbora i na taj način praktično mu omogućiti da rukovodi radom sreskog komiteta i da zajedno s komitetom obezbedi rukovođenje Partije političkim, privrednim i društvenim životom u srezu, a ne da se bavi (kao predsednik sreskog narodnog odbora) rešavanjem praktičnih i sitnih pitanja koja treba da rešavaju organi narodne vlasti. Pošto je politički sekretar najodgovorniji partijski rukovodilac u srezu i glavni mu je zadatak opšte rukovođenje i kontrola nad radom svih organa narodne vlasti, najbolje je sekretara sreskog komiteta birati za predsednika sreske narodne skupštine koju treba aktivizirati kao organ narodne vlasti, koji ne samo bira sreski izvršni odbor nego i vrši kontrolu njegovog rada.

Sekretara sreskog komiteta treba i dalje birati za predsednika izvršnog odbora sreskog Fronta jer je to politička funkcija i ne oduzima mnogo vremena, ako se pravilno postavi rad — tj. da se Narodni front ne shvati kao sektor rada već kao stvar komiteta u celini i svih članova Partije.

Sekretar sreskog komiteta treba da rukovodi agitpropskim radom u srezu, uz pomoć potrebnog aparata koji neće biti sastavljen od profesionalaca. ...

3) Jednog člana biroa sreskog komiteta treba stalno zadužiti da se pored svoje redovne dužnosti u državnom aparatu brine o radu masovnih organizacija (sindikata, Saveza boraca, fiskulturne organizacije itd.)...

4) Sekretara Narodne omladine birati u biro sreskog komiteta samo onda ako zadovoljava po svojim partijskim kvalitetima. Ukoliko sekretar Narodne omladine nije član biroa sreskog komiteta, organizacioni sekretar treba da bude stalno zadužen za rad Narodne omladine.

... Naravno, nije potrebno da ostali članovi biroa sreskog komiteta budu profesionalni partijski radnici, nego oni mogu i treba, pored svoje partijske dužnosti, da obavljaju onu dužnost u državnom aparatu ili u proizvodnji na kojoj se mogu najbolje i najpravilnije razvijati. Socijalnom sastavu sreskih i gradskih komiteta treba posvetiti više pažnje nego dosad. Veoma je važno, u vezi s tim, da u sreski komitet i u biro sreskog komiteta budu izabrani i radnici koji neposredno rade u proizvodnji.

Treba težiti da najbolji član biroa sreskog komiteta posle političkog sekretara bude biran za predsednika sreskog izvršnog narodnog odbora. On ne može pred komitetom biti odgovoran za narodnu vlast u tom smislu da je narodna vlast neki sektor njegovog rada. Za rad narodne vlasti odgovoran je ceo sreski komitet Partije, a dotični član biroa sreskog komiteta odgovara pred Partijom (kao i svaki drugi član Partije) za pravilno vršenje svoje dužnosti u državnom aparatu (razume se da istovremeno on odgovara za svoj rad i pred višim organima državne uprave). . .

Treće, mnogi sreski komiteti nisu se oslobodili od kampanjskog metoda rukovođenja, čiji koreni u suštini leže u shvatanju da organi narodne vlasti ne mogu sprovesti u život ni jedno pitanje ako to pitanje ne preuzme na sebe sreski komitet i ako se po tom pitanju ne sprovede kampanja kroz partijske organizacije. Posledice ovakvih shvatanja i ovakve prakse bile su da se odgovarajući organi upravljanja nisu mogli razvijati i da su partijske organizacije zapostavljale sve druge zadatke i usmeravale se samo ka jednom zadatku, koji je postavljen odozgo, što je neminovno vodilo pretvaranju sreskog komiteta i čitavog partijskog aktiva u administrativne organe (na primer: otkupne, za radnu snagu itd.), gušenju samostalnosti organa narodne vlasti, kočenju inicijative masa itd.

Sve gore izloženo jasno pokazuje da sreski komiteti moraju svim snagama raditi na razvijanju i osposobljavanju privrednih i drugih organa upravljanja. Partijska rukovodstva nužno se moraju osloboditi svakodnevnog prakticističkog kontrolisanja rada organa državne uprave (a da i ne govorimo o svakodnevnom svršavanju poslova koje normalno treba da svršavaju organi državne vlasti) i usvojiti metod opšte političke kontrole rada pojedinih organa državne vlasti, opšte političke kontrole stanja u pojedinim reonima itd. Sekretar sreskog komiteta, kao i čitav sreski komitet, treba da shvate da je jedan od njihovih najvažnijih zadataka organizovanje masovne kontrole nad radom državnih organa, razvijanje inicijative masa, razvijanje kritike i borbe protiv samovolje, a za čuvanje zakonitosti i za demokratičnost u odnosima između masa i organa vlasti, između nižih i viših organa vlasti.

Partijska izgradnja, br. 6, 1950.

ZAKON

O PRODUŽENJU IZVRŠENJA ZAKONA O PETOGODIŠNJEM PLANU RAZVITKA NARODNE PRIVREDE FEDERATIVNE NARODNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE U GODINAMA 1947—1951.

Decembra 1950.

Član 1.

Izvršenje Zakona o Petogodišnjem planu razvitka narodne privrede Federativne Narodne Republike Jugoslavije u godinama 1947—1951. produžuje se za jednu godinu. . ? •

Službeni list FNRJ, br. 71/1950.

⁷ Drugi plenum CK KPJ je januara 1949. revidirao ekonomsku politiku i postavio realnije planske ciljeve. Kritična situacija otkrivala je slabosti prve Pjatiljetke: gradnju bez ekonomske računicе, investicionu megalomaniju, nerealne proračune; dalja izgradnja svedena je na izgradnju tzv. ključnih objekata. Iz razloga vojne bezbednosti lokacija niza objekata je pomerena prema unutrašnjosti zemlje, naročito u Bosnu i Hercegovinu.

Beograd, 3. juna 1951.

... Organi unutrašnjih poslova, uključujući i Upravu državne bezbednosti, takođe u svom radu imaju krupnih slabosti i nedostataka. Pre svega, u pitanju poštovanja i sprovođenja zakonitosti, iako se borba za to zaoštava od postanka ovih organa, ipak neki postupci pojedinih organa UDB-e nanose veliku štetu njenom ugledu i prouzrokuju političke teškoće. Svako kršenje zakonitosti i nepridržavanja zakona i drugih propisa od strane organa UDB-e ide u raskorak sa osnovnom linijom našeg partiskog i državnog rukovodstva. Neki organi UDB-e nisu dovoljno shvatili da sve zakone i propise treba dobro poznavati i striktno ih se pridržavati u svojim postupcima i u svom radu, jer UDB-a ni u kom slučaju ne stoji iznad vlasti i iznad zakona, već je po karakteru svoje organizacije i njenim zadacima u prvom redu pozvana da štiti interese narodne zajednice i da se strogo pridržava zakona.

Jedan od glavnih problema koji ide u raskorak s linijom demokratizacije sveukupnog života naše zemlje jesu pojave brzopletog lišavanja slobode pojedinih građana od strane nekih organa. Prema podacima Javnog tužništva i Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ, na primer, u toku 1949 godine od ukupnog broja hapšenja koja je izvršila UDB-a, 47% je neopravdanih, to jest, po završenoj istrazi ljudi su puštani iz istražnog zatvora ili ispod suđenja. Neopravdano pokrenuti krivični postupci, prema izveštajima tužništava po republikama, kreću se ovako: Srbija 40%, Slovenija 39%, Bosna i Hercegovina 51%, Makedonija 36%, Crna Gora 47%. Ovi podaci govore da mnogi organi UDB-e hapšenje ljudi smatraju kao vrlo jednostavnu stvar, a ne polaze od toga da ono može ostaviti izvesnu lžagu na dotičnom čoveku kao građaninu nove Jugoslavije, a s druge strane kompromitovati socijalističku zakonitost.

Od strane nekih organa unutrašnje uprave zakonitost se često krši i time što se hapšenje ne prijavljuje tužioštvu u zakonskom roku, ili se isleđenje proteže čak i preko zakonskog roka. Nesumnjivo da takve pojave dolaze bilo zbog površnog prilaženja hapšenja ili zbog prethodnog neproveravanja činjenica, bilo zbog slabog kvaliteta isleđenja, a da bi se opravdao ovakav postupak, ima i takvih slučajeva, doduše vrlo retkih, da se pokušava forsiranje suđenja na takav način uhapšenom licu, pa čak i u tom slučaju kad je njegova krivica neznatna.

Najzad, pojave nezakonitosti od strane organa UDB-e ogledaju se i u tome, što neki njeni organi prisvajaju sebi kompetencije koje ne spadaju u njihov delokrug rada. Na primer, evidencija uhapšenih lica pokazuje da su organi UDB-e od celokupnog broja uhapšenih u toku 1949 godine uhapsili 23% lica po krivici manje važnog opšteg kriminala i većim delom po tim slučajevima vodili istrage, što bi trebalo da rade otseci unutrašnjih poslova. Narodna milicija ili Javno tužništvo. Ili, pak, nisu retke pojave da pojedini organi UDB-e rade one poslove koji spadaju u delokrug rada organa narodnih vlasti, raznih privrednih organa, političkih i masovnih organizacija...

Ovde treba istaći jedan problem, koji je takođe vezan s pitanjem kršenja zakonitosti. To je pitanje odnosa članova Partije prema poštovanju zakonitosti i organa koji su pozvani da tu zakonitost sprovode.

Ima pojava da neki članovi Partije smatraju da oni u svakom slučaju imaju neka veća prava nego nepartijci, da su privilegovani i da samim tim što su članovi Partije stiču neko pravo da „komanduju“ nad organima narodne vlasti. Ima i takvih pojava da neki članovi Partije i rukovodeći drugovi smatraju da se odgovornost pred zakonima odnosi samo na nepartijce, a da partijci za svoj rad i držanje ne podležu zakonima. Ovakva shvatanja i ovakve pojave su potpuno tuđe liniji naše Partije i karakteru naše narodne vlasti. Nikad ne treba zaboraviti da je jedan od prvih uslova za obezbeđenje građanskih sloboda — da su službena lica za svoje službene radnje i odnos prema građanima odgovorna pred zakonom kao i ostali građani. Naša Partija vaspitava svoje članove tako da oni budu primer čuvanja i poštovanja zakonitosti, da oni dužnosti građana naše socijalističke domovine obavljaju tako da budu svuda i na svakom mestu primerni i besprekorni. Takav lik člana naše Partije izgrađivan je kako u periodu ilegalne borbe u staroj Jugoslaviji, tako i u periodu Narodno-oslobodilačkog rata i danas u periodu izgradnje socijalizma u našoj zemlji.

Neka nezakonita akta organa državne uprave odnose se i na pitanje lične svojine građana, kao i imovine zadružnih organizacija. Česti su slučajevi zadiranja državnih organa u svojinu građana. U nizu slučajeva izvršene su nezakonitosti, mada je bilo mogućnosti da se stvari reše na zakonit način, ugovorom ili putem zakonom utvrđenih postupaka. ..

Isto tako grube povrede prava svojine vršene su i u odnosu na zadružnu svojinu...

Međutim, bilo bi pogrešno na osnovu svega ovoga zaključiti da pojave nezakonitosti potiču samo iz nedovoljne izdignutosti kadrova u lokalnim organima i da se one imaju samo njima pripisati. Naprotiv, često su lokalni organi prisiljeni da pođu linijom kršenja zakonitosti ako hoće da izvrše zadatke, koje im oštro i bez dovoljno unošenja u samu stvar postavljaju viši organi uprave. Za ilustraciju toga mogao bi se navesti čitav niz nezakonitih internih uputstava, usmenih i nepreciznih telefonskih direktiva kao i nezakonitih zaključaka koji se docnije uporno sprovode na terenu, pa stvaraju utisak da se radi isključivo o nezakonitom radu lokalnih organa, koji tu meru neposredno ostvaruju.

Ponekad očigledno nezakonita uputstva i rešenja viših državnih organa guraju niže organe na put nezakonitosti, kad su ta akta doneta bez dovoljno poznavanja prilika i unošenja u probleme pojedinih narodnih odbora. U tom pravcu karakteristični su slučajevi raznih privrednih planova koje razrađuju pojedini resori. Tako se, na primer, planovi otkupa razrađuju na taj način što se svakom srezu odnosno mestu oaređuje kvota poljoprivrednih proizvoda, koja mora biti otkupljena na području toga sreza ili mesta, a ne vodi se u dovoljnoj meri računa [o privrednoj snazi toga područja. Pogrešna razrada planova dovodi do nezakonitih intervencija narodnih odbora i po drugim pitanjima, kao što su uključivanje radne snage, obezbeđeno snabdevanje it. si

b) Drugo područje rada uprave, koje može biti predmet pretresanja, odnosi se na prekršaje i na rad organa državne uprave u primeni administrativnih kazni. I na ovom području zapažene su izvesne slabosti: znatan broj nezakonitih rešenja, preterano visoke kazne, pribegavanje prinudi mesto političkom radu, razjašnjavanju pitanja i ubeđivanju, slab interes i nesnalažljivost nadležnih organa u rešavanju prekršaja itd.

Nezakonitosti u rešenjima sastoje se kako u povredama postupka tako i u povredama propisa o odmeravanju administrativnih kazni. Izrečena kazna lišenja slobode iznosi u nizu gradskih odbora, na primer, za mesec januar 1951 godine, u proseku oko 60 do 70 dana, ponekad i za beznačajne prekršaje. Viši državni organi slabo su vodili nadzor nad radom nižih državnih organa u administrativno-kaznenom postupku. Tako, na primer, u periodu januar—septembar 1950 godine ukupan broj podnesenih žalbi iznosio je svega 16% od broja donesenih rešenja. Iz sopstvene inicijative, po pravu nadzora, viši državni organi poništili su u ovom istom periodu, svega 0,45% pravosnažnih rešenja u administrativno-kaznenom postupku. Kad se ima u vidu stalno povećanje administrativnih kazni u nekim narodnim republikama i znatne nezakonitosti pri kažnjavanju, onda ove cifre i broj žalbi i rešenja donetih po pravu nadzora, pokazuju nedovoljnu budnost i popustljivost viših organa državne uprave u primeni administrativnih kazni.

U pismu Centralnog komiteta KPJ od 23 avgusta 1949 godine istaknuta je i kritikovana pojava nezakonitosti proširenja i olake primene administrativnih kazni u nekim krajevima. „Neke partiske organizacije — stoji u pismu — gledaju na administrativno kažnjavanje kao na sredstvo kojim se može svakodnevno služiti, umesto da se ono koristi izuzetno, ali i tada strogo vodeći računa o političkim posledicama... Ali ne samo što se administrativne mere primenjuju odviše često i nepravilno prema građanima u slučajevima neizvršenja njihovih zakonom predviđenih obaveza (obavezne predaje žitarica, stoke, poreza itd.), već se one vrlo često primenjuju i u slučajevima gde za to nema nikakvog zakonskog osnova, gde od volje građana zavisi da li će se nešto uraditi ili neće". Karakterističan i verovatno jedini takav slučaj odnosi se na Sreski narodni odbor u Trebinju, koji je povodom akcije za uključenje radne snage u privredu uputio na teren svoje službenike i predao im unapred potpisana blanko-rešenja, koja za neodazivanje na rad sadrže unapred izrečenu kaznu prinudnog rada od tri meseca.

Dosadašnja iskustva pokazuju: da organ koji donosi rešenja o administrativno-kaznenom postupku ne može biti isti organ koji je nadležan i za sprovođenje određene mere; jer se ovaj rukovodi isključivo potrebom izvršenja zadataka i ne vodi računa u dovoljnoj meri o pravima građana i o doslednoj primeni zakona. Pored toga, nadležni operativni organi u administrativno-kaznenom postupku navode te organe da zanemaruju prvenstveno organizacione i političke pripreme za izvršenje pojedinih zadataka. Oni se, kao što stoji u navedenom pismu CK, „često orijentišu na administrativno svršavanje poslova, umesto da razviju intenzivno politički rad".

Po dosadašnjem zakonu administrativno-kazneni postupak po prekršajima u prvom stepenu vodi, po pravilu, izvršni odbor sreskog ili gradskog narodnog odbora, odnosno njegova komisija za prekršaje. U drugom stepenu nadležni su, po pravilu, neposredno viši organi uprave. Dosadašnje iskustvo pokazalo je da ovi organi nisu mogli brzo i ekspeditivno rešavati predmete koji su im pristizali. Broj nesvršenih predmeta kod tih komisija stalno raste. Krajem septembra 1950 godine broj nerešenih predmeta iznosio je 51.253, a u istom mesecu primljeno je novih 26.857 predmeta. Kolektivno rešavanje u komisiji svelo se u najvećem broju slučajeva na puku formalnost, jer ima, slučajeva da su neke komisije na jednom sastanku rešavale po sto i više predmeta.

2. Ne samo radi otklanjanja navedenih slabosti i jačanja zakonitosti, već i u skladu s opštom linijom našeg društvenog i političkog razvitka, trebalo bi u navedenim područjima rada uprave izvršiti značajnije izmene i uspostaviti određene objektivne sudske garantije.

Te mere bi polazile od sledećih principa:

a) Građanima bi trebalo obezbediti da u slučaju povrede njihovih prava aktima organa državne uprave mogu pred redovnim sudovima pokretati upravne sporove. . .

b) Isto tako treba uneti više reda u politiku prekršaja koji su sada u nadležnosti raznih organa. Naime, politika kažnjavanja prekršaja trebalo bi da se koncentriše na jedno mesto, da se preda u ruke stručnih ljudi — sudija za prekršaje pri sreskim, odnosno gradskim narodnim odborima, s pravom žalbe protiv rešenja sudije za prekršaje. Veću za prekršaje pri Ministarstvu unutrašnjih poslova. Verovatno bi se taj princip najbolje ostvario preko specijalnih upravno-sudskih organa kod ministarstva unutrašnjih poslova narodnih republika i organa istog karaktera kod povereništva unutrašnjih poslova.. .

Neki misle da učvršćenje autoriteta sudova, zaštita zakonitosti i proširivanje socijalističkog demokratizma znači i popuštanje u borbi protiv neprijatelja socijalizma, štetočina i svih onih koji svojim postupcima ugrožavaju naš socijalistički poredak i prava građana, zasnovana na tom poretku. Takvi ljudi takođe misle da to znači smanjenje strogosti narodne vlasti i samih sudova u borbi protiv takvih pojava.

Takvo mišljenje je velika greška, a i neodrživa iluzija kod neprijatelja socijalizma. Naprotiv, baš takvi sudovi, koji će imati visok autoritet i koji će zasnivati svoju delatnost čvrsto na zakonitosti, biće i moraju da budu najstroži i najnemilosrdniji neprijatelj ovih pojava koje nanose štetu socijalističkoj zajednici ili ugrožavaju njen opstanak...

Partijska izgradnja, br. 3, 1951, 1—29.

PREDLOG REZOLUCIJE ČETVRTOG PLENUMA CK KPJ O DALJEM JAČANJU PRAVOSUĐA I ZAKONITOSTI

Juna 1951.

Na osnovu referata „O daljem jačanju pravosuđa i zakonitosti" i diskusije o tom referatu Četvrti plenum CK KPJ konstatuje:

... Naše pravosuđe, u duhu principa na kojima je zasnovano i koji su se u praksi pravosuđa pokazali kao pravilni, treba da svoju delatnost dalje unapredi i dovede u sklad s opštim naporima radnih masa i narodne vlasti u pravcu daljeg razvitka socijalističke demokratije. Danas, kada naša zemlja mora ponovo da vodi borbu za svoju nezavisnost, kada se predavanjem fabrika radnicima i sve većim učešćem radnih masa u neposrednom upravljanju državnim poslovima — čine istorijski koraci za izgradnju istinski socijalističkih društvenih odnosa i istinske socijalističke demokratije, i pred naše pravosuđe postavljaju se zadaci daljeg usavršavanja i jačanja. Kvalitet našeg pravosuđa i njegova uloga u društvenom životu treba da bude ojačana, kako bi ono bilo još jače oružje socijalističke revolucije u borbi za socijalističku demokratiju, a to znači i u borbi protiv neprijatelja socijalizma, raznih štetočina, u borbi za zaštitu ličnih prava i sloboda građana, a isto tako i u borbi protiv pojave birokratske samovolje i kršenja zakonitosti...

Osnovni nedostaci našeg krivičnog pravosuđa, koji se pojavljuju kao posledica takvih slabosti, sastoje se u olakom pokretanju krivičnog postupka i u sporom radu sudova; u pomanjkanju kriterijuma za odmeravanje kazne, a naročito u pogledu krivičnih dela protiv socijalističke imovine; u neubedljivom obrazloženju presuda i t. si. Ovi nedostaci ispoljavaju se ne samo u radu narodnih sudova već i u radu upravnih organa 3 javnog tužilaštva. .

II

Na osnovu gornjih konstatacija, Četvrti plenum CK KPJ postavlja sledeće zadatke:

1. Polazeći od osnovne linije Partije, da se poveća značaj sudova na sadašnjem stupnju razvitka naše zemlje za učvršćenje i dalju izgradnju socijalističkog poretka i za podizanje socijalističke svesti građana, potrebno je ostvariti punu saradnju partijskih organizacija, državnih organa i ustanova i društvenih organizacija na daljem jačanju narodnih sudova i daljem učvršćivanju socijalističke zakonitosti na svim područjima. .

5. U delokrugu rada sudova, po pravilu, preneti isleđenje krivičnih dela i kontrolu zakonitosti u pogledu izvesnih akata organa državne uprave. U vezi s tim, rad javnog tužilaštva usredsrediti na zastupanje javne tužbe u krivičnim stvarima i zastupanje javnih interesa u sporovima i drugim stvarima koji se raspravljaju pred sudovima i organima državne uprave. .⁸
ACKSKJ, Fond CK KPJ, Stenogrami plenuma.

⁸ CK KPJ je osudio dotadašnji rad pravosudnih organa, ukazujući na široke razmere prekoracivanja okvira zakona.

Deo ljudi je potpadao pod informbirovsku propagandu koja je kružila zemljom. U drugoj polovini 1948. u Crnoj Gori informbirovci su istupali sa parolama: „Tito je prevrnuo politiku“; „Odvojismo se od SSSR-a“; „Eto Božo (misli se na Ljumića) je bio za SSSR i zato ga uhapse“; „Da li smo mi sada za SSSR“; „Na Tita je izvršen atentat“; „Jugoslavija će ostati izolovana“. Kružila je i opšta parola: „Ovo neće dugo, mora doći do rata“. (B. Kovačević, *Komunistička partija Crne Gore 1945—1952*, Titograd, 1968, 414)

Anonimne ankete sprovedene od pojedinih istraživača pokazuju stanje psihološke svesti pristalica Informbiroa u Crnoj Gori, što delom važi i za Jugoslaviju u celini. „Partija nas nije učila da sumnjamo, da mislimo svojom glavom. Od nas se zahtijevalo da izvršavamo naredjenja, tzv. direktive, što smo činili bez pogovora. Tražili su da vjerujemo u Sovjetski Savez, Staljina, beskrajno i bez pogovora. I kada je došlo do sukoba nastale su dileme: kako se sada izjasniti? Na sastancima se postavlja pitanje: 'šta misliš o Rusiji, Informbirou komunističkih partija?' Opredeljenje za Rusiju i Informbiro za mnoge je bilo normalno izjašnjavanje za 'centar svijeta' za veliku zemlju u koju su čitavog revolucionarnog života upirali svoje mladalačke i zanesene poglede. Neuki su bili povodljivi i nijesu se mogli odmah snaći. I sada su vjerovali u one sa kojima su pošli 1941. u rat. Nije bilo lako preko noći promijeniti ukorijenjena i prihvaćena shvatanja.“ — „Vaspitavani smo u duhu da postoji jedna ispravna linija i da sve što nije na njoj jeste sektaštvo, revizionizam, skretanje u desno ili u lijevo, trockizam, gorkičevstvo, i mnogo toga — riječju jeres. Zato svi oni koji su odstupali od takvog shvatanja i ponašanja smatrani su za otpadnike.“ „Kad se sumnja jednom rodi ona stalno narasta i ne poznaje granice. U optužbama 1948. godine bilo je poluistina koje su pogodovala našim sumnjama. To je bilo utoliko opasnije kada se zna da su poluistine gore od laži.“ „Starim komunistima bilo je teško da shvate i povjeruju da bi Moskva mogla da pogriješi. Onima koji su postali članovi KPJ u toku rata ili poslije oslobođenja to je bilo mnogo lakše. Jedan broj starijih (pa i mlađih) komunista nije shvatio trenutak koji je značio epohu.“ B. Kovačević, tim povodom piše: „Najveći broj rodoljuba morao je da odboluje ovo stanje. Za otrežnjenje od višegodišnje indoktrinacije, od 'nepogresivog Staljina'“

Junu 1951.

1. Razvitak novih teorijskih pogleda u KPJ vrši se na osnovi diskusije i borbe mišljenja. Na toj osnovi članovi KPJ izgrađuju svoje teorijske poglede. Članovi KPJ imaju puno pravo da se o teorijskim pogledima pojedinih članova Partije, nezavisno od toga kakve oni funk-

ci Sovjetskog Saveza, bilo je potrebno vrijeme, ali odlaganja nije moglo biti više, jer je to zahtijevao prelomni trenutak u razvoju našeg društva". (B. Kovačević, n. d., 409—412) — „Mada smo bili protiv optužbi i kleveta našeg partijskog rukovodstva, nijesmo prihvatili razlaz sa Rusijom. U našim glavama dominiralo je shvatanje da je Rusija svemoćna, a njen vođa Staljin nepogrešiv. Sovjetski Savez smo smatrali drugom domovinom. Bilo je potrebno vrijeme da sve to što se novo dešavalo sazri u našim glavama. Kako da čovjek preko noći promijeni mišljenje kada je 1941. godine pošao na ustanak zbog Rusa." (B. Kovačević, n. d., 417) U toku ovog sukoba nije bilo vremena „za sukob mišljenja". Sve se svodilo na „dualističku podjelu": na one koji su za nas i one koji su protiv. „Nije se ponekad znalo gdje je granica društvene opasnosti. Ona nije bila zakonski određena, već stvar procjene pojedinca, foruma, a ne suda i sudskog procesa. .. Nije bila samo u pitanju kaznena represija, već i njeni poznati oblici: ideološke, ekonomske, politike i svake druge regresije." (*Isto*, 422.).

Najveći broj optuženih i osuđenih poticali su iz sredina koje su se suprotstavljale kolektivizaciji i otkupu, ali je u kategoriji administrativno i krivično progonjenih bilo i na hiljade pripadnika IB-a. Izdržavali su kaznu na jadranskim ostrvima: Golom otoku i Sv. Grguru. Savlađivanje informbirovske delatnosti je bila nužna mera samoodbrane revolucije izložene nemilosrdnom pokušaju Staljina da slomi otpor Jugoslavije i njenih naroda. Zemlja je bila usamljena i pod strahovitim propagandnim, političkim, ekonomskim i vojnim pritiskom. Izolovanje neprijateljskih snaga je bila normalna pretpostavka odbrane koja nije mogla da se dovodi u sumnju, ali sam postupak „samovaspitavanja" zatočenih je nosio obeležja krajnje suprotne osnovnoj humanističkoj ideji i praksi odbrane revolucije.

Većina oficira koja je osuđena u prvom talasu represije izdržavala je kazne u KP domu Stara Gradiška, zajedno sa kvislinzima koji su bili osuđeni za kolaboraciju i ratne zločine posle završetka rata. Pristalice Rezolucije IB izdržavali su kazne, sem u Staroj Gradiški na Golom otoku, Svetom Grguru, Rabu, Ugljanu, u Bileći. Ova pusta jadranska ostrva našla su se u planu A. Korošeca i M. Stojadinovića još pre rata, kao mesta na kojima se mogla izvesti izolacija komunista i drugih neprijatelja države. Na osnovu njihovih planova sa usamljenim jadranskim ostrvima kao zatvorima sačuvana je i naredba generala Dušana Simovića iz 1938. da se ona iskoriste kao zatvor i prinudna izolacija protiv svih neprijatelja države, analogno onome što rade i druge velike sile, uključujući i SSSR. Ironija istorije je htela da u jednom takvom dokumentu stoji u zaglavlju da se može predati javnosti tek 1948. godine. Naravno da se geneza Golog otoka ne nalazi u inicijativi građanskih političara i generala pre rata. Ideja je mogla poteci samo od vrha KPJ. Kako je UDB-a sprovodila hapšenja, transport, obezbeđenja i „prepariranje" ličnosti, režim na ovim ostrvima nije mogao biti van znanja resora unutrašnjih poslova. V. Dedijer pripisuje ideju E. Kardelju. Poznato je da se neke metode — primenjivane na Golom otoku — podudaraju sa metodama carske ruske policije („Ohrane"). U svakom slučaju, metoda je iz arsenala NKVD-a koji se mogao napajati delimično i na metodama svoje carske prethodnice. Izolacija je bila normalna mera kada je zemlja bila bitku na život i smrt sa monstruoznim staljinizmom i njegovim agenturama. Međutim, prepariranje ljudi („ispiranje mozga" i sve dijabolične mere slamanja čoveka na ovim ostrvima), idu u pasivu dehumanizirane verzije socijalizma staljinističke provenijencije. Ree je o jednom režimu i praksi koja je van razuma i humanizma. Bestijalno izivljavanje nad zatvoreniciima stoji u rangu sa onim što je rađeno u stalijskim tamnicama pre rata i posle rata. Ono je iznad — po sadizmu — režima u Hitlerovim „planetarna smrti" (Dahau, itd.), jer se na Golom otoku bacao čovek na čoveka, slamala svaka solidarnost i ljudskost. Kaznu je izdržavao 16.731 pripadnik IB-a.

cije vrše, kao i o pogledima radnika teoretičara uopšte, slobodno izražavaju i diskutuju bilo usmeno, bilo u partijskoj i drugoj štampi.

2. U partijskim organizacijama obavezno je proučavati samo odluke i direktive partijskih kongresa i foruma, a i istupanja pojedinih rukovodilaca, ukoliko ova imaju takav karakter. Radovi pojedinih rukovodećih članova Partije koji imaju izrazito teorijski karakter obavezno se proučavaju u partijskim organizacijama samo onda ako je Politbiro CKKPJ izričito doneo o njima takvu odluku, to jest — kada su ovi radovi rezultat već sprovedene borbe mišljenja i diskusije i imaju neposredni praktični i ideološki značaj za dalji rad i razvoj Partije.

3. Dosadašnji partijski teorijski organi određenih partijskih foruma treba da budu opšterpartijski organi za marksističku teoriju, u kojima svi članovi KPJ imaju pravo diskusije.

4. Pojedini članci iz direktivnih političkih i organizacionih organa partijskih foruma obavezno se moraju proučavati u partijskim organizacijama s čijim su radom ti članci povezani.

5. Programi u partijskim školama, večernjim kursevima, kružima itd. moraju se prilagoditi gornjim zaključcima na taj način što će obuhvatiti osnovna pitanja marksizma (dijalektički i istorijski materijalizam i političku ekonomiju), pitanja koja se tiču partijske linije i organizacionih principa Partije i najopštije pitanja iz istorije međunarodnog radničkog pokreta i istorije KPJ. . .⁹

ACKSKJ, Fond CK KPJ, Stenogrami plenuma.

Na osnovu sudskih presuda bilo je kažnjeno 5.037, a administrativno (na osnovu slobodne policijske procene) 11.694. Oni su izdržavali kaznu u potpunoj izolaciji. Niko nije znao za njihovo mesto boravka. Nijedan pripadnik IB-a nije osuđen na smrt, ali je umrlo oko 400 osuđenika (tifus, ozlede, kontuzije, smrtonosni prelomi, iznurenost, psihička i fizička iscrpljenost, samoubistvo, sunčаницe, distrofije, itd.). A. Ranković je izjavio 1951. da je u 1949. bilo 47% neopravdanih hapšenja ljudi koji su prošli kroz istragu i zatim pušteni. Na Goli otok stigla je prva grupa zatvorenika jula 1949. godine. Po V. Dedijeru ovo ostrvo prvi su otkrili A. Augustinčić i Ivan — Steva Krajačić prilikom traganja za mermerom na Jadranskoj obali. „Topli zec“ je označavao tuču u špaliru koja se znala završiti i smrću. Obračuni i tuče među zatvorenicima nisu bili izraz ideoloških razlikovanja, već rezultat korupcije. Islednici su obećavali onima koji su pristajali ida tuku svoje drugove da će ih pustiti. U pitanju je bilo da „revidiraju“ stavove a to dokažu tučom ostalih, upornijih zatvorenika. Svi vidovi uništavanja ljudskog u čoveku ne mogu se zabeležiti. Tražilo se priznanje po svaku cenu (tuča, korupcija cigaretama ili hranom, optuživanje drugih, bojkoti, doštave, rad u ledenoj vodi, nošenje stena, kubikaški posao). Na Golom otoku i Sv. Grguru nalazila se i supruga Sime Markovića, Stefan Mitrović, Božo Ljumović, Mirko Marković, Dušan Brkić, Stanko-Čanica Opačić, Labud Kusovac, i drugi.

⁹ Februara 1951. Tito je govorio na II partijskoj konferenciji gardijske divizije i insistirao na razvijanju unutarpartijske demokratije i teorijskih diskusija u KPJ. Generalni sekretar KPJ je isticao da svaki komunista mora da ima mogućnosti da u KPJ kaže ono što misli.